

UDK 821.163.4:32.019.5(497.16)"1941/1945":929

Petrović Njegoš P. I

Izvorni naučni rad

Boban BATRIĆEVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost Cetinje

boban.batricevic@fcjk.me

KORIŠĆENJE NJEGOŠEVA LIKA I DJELA U CRNOJ GORI KOD OKUPATORA I KVISLINGA U TOKU DRUGOGA SVJETSKOG RATA

U radu se analizira razina upotrebe lika i djela Petra II Petrovića u propagandi i diskursu vlasti u Crnoj Gori od 1941. do 1945. godine. Njegoš, kao jedna od najvažnijih ličnosti za crnogorski i južnoslovenski prostor, koja je svojim bogatim djelom ostavila velikoga traga u kulturnoj memoriji zajednice, našao je široku primjenu u promociji vlasti.

Ključne riječi: *Njegoš, propaganda, upotreba, ideologija, okupatori, kvislinzi.*

Nakon šestoaprilskega napada sila Osovine na Kraljevinu Jugoslaviju i jedanaest dana rata ona će kapitulirati. Njena teritorija uglavnom je izdijeljena između okupatora, a na jednome njezinu dijelu nići će kvislinške tvorevine. Crnogorski prostor potpao je pod protektorat Italije koja je imala plan da iskoristi nezadovoljstvo Crnogoraca Kraljevinom Jugoslavijom i Podgoričkom skupštinom te na osnovu toga rehabilituju Kraljevinu Crnu Goru s dinastijom Petrović na čelu. Svoje saveznike našli su u dijelu redova Crnogorske stranke, tzv. federalista koji su uz komuniste bili najjača opozicija režimu u Crnoj Gori do 1941. Italijani su svoju vlast organizovali preko Civilnoga komesarijata koji je trebao pripremiti skupštinu na kojoj bi se donijele odluke o restauraciji crnogorske države. Kao zemlja koja na svome dvoru ima odivu Petrovića, Italija će retorički držati do dinastičkih veza ističući prijateljstvo s Crnom Gorom. Preko svojih saveznika-satelita pokušaće da se Crnogorcima predstavi kao neko ko će paziti i njegovati narodnu tradiciju. Jedna od prvih manifestacija koja je organizovana nakon okupacije bilo je proslavljanje Đurđeva-dne, krsne slave dinastije Petrović-Njegoš, koja nije obilježavana 22 godine.¹ Biće pokrenut i list s imenom staroga crnogorskog medija *Glas Crnogorca*, koji će s manjim prekidima izla-

¹ *Glas Crnogorca*, 18. maj 1941, str. 3.

ziti do kapitulacije Italije. Na Petrovdanskoj skupštini, 12. jula 1941. godine, predstavnici Crnogoraca u talijanskoj režiji donijeli su odluku o uspostavljanju crnogorske države. Već štradan, po direktivama dobijenim iz Sovjetskoga Saveza, crnogorski komunisti predvođiće najmasovniji antifašistički ustanak u porobljenoj Evropi. Ustanci će polako nicati i u ostalim djelovima Jugoslavije. Nakon nekoliko sedmica uspješnih borbi i uspostavljenih slobodnih zona pod kontrolom ustanika, uslijediće jak odgovor Talijana koji će ubrzo povratiti vlast i umjesto Civilnoga komesarijata zvesti vojni režim. U novonastalim okolnostima, đe su komunisti postali glavna prijetnja fašističkim vlastima, Talijani će početi da okupljaju antikomunističke snage, u prvome redu novoformirane četničke jedinice – čuvare tekovina Kraljevine Jugoslavije, koje će u Crnoj Gori biti udarna igla fašističkih akcija. Snaga ionako podijeljenih crnogorskih federalista biće od manjega značaja za njih, ali će se i njihove jedinice snabdijevati talijanskom pomoći i učestvovati u gušenju antifašističkoga pokreta. U takvim uslovima u propagandi koju je finansirala Italija naći će se mjesta i za Petra II Petrovića-Njegoša. Iako se nije mogao uklopiti u korporativističku ideologiju fašizma, Njegoš će se iskoristiti u satanizaciji komunističkoga pokreta od strane talijanskih kolaboranata. *Glas Crnogorca*, prozelenasčko glasilo u toku 1941. godine, postaće od januara naredne godine pročetnički medij s veoma izraženom antikomunističkom i fašističkom retorikom.

Jedan od prvih tekstova koji kontekstualizuju situaciju kroz korišćenje Njegoša pojavljuje se u prvome broju *Glasa Crnogorca* za 1942. godinu, naslovljen „Spasavajmo naciju“.² Nakon što je osudio Trinaestojulski ustanak autor u svoje antikomunističke konstrukcije umeće poznate Njegoševe stihove: „Pružena nam je bila sjajna mogućnost da odigramo ulogu čuvara naše srpske rase, usred svjetske kasapnice, da mirno sačekamo kraj obračuna među velikanima i da po Njegošu ‘Sačuvamo sjeme u odive!’ – spasavajmo naciju od nas samih, od naših zabludenih sinova, od Njegoševih vještica koje kažu: ‘Zla mrznome činit ne možemo / a ko nam je mio ili svojta, / Trag po tragu njegov iskopamo!’“ Dakle, karakteristična politika čekanja (ili čučavca, kako su je pogrdno nazivali komunisti) Ravnogorskoga pokreta ratnoga zločinca Draža Mihailovića, da se rat riješi na inostranome frontu kako bi se sačuvala „biološka supstancija srpstva“, biće prenesena kroz stihove iz *Gorskoga vijenca*. Motivi iz Njegoševa djela koji sežu do srednjega vijeka, kao što su „vještice“ i „Kosovo“, ili pak novovjekovna „istraga“, postaće paradigma za tumačenje zbivanja u ratu koji je nagovijestio nuklearno doba. Kao pravi *montagemaker* u takvoj vrsti propagande pokazaće se pravoslavni prvak Joanikije Lipovac, mitropolit koji je dočekaio i pozdravio fašiste nakon Aprilskoga sloma. Heu-

² Argus, „Spasavjmo naciju“, *Glas Crnogorca*, 1./14. februar 1942, str. 1.

ristička osnova profašističkoga djelovanja u Crnoj Gori biće izuzetno obogaćena njegovim radom. On će nastaviti tradiciju dobrih odnosa pravoslavnoga i katoličkoga sveštenstva s okupatorima, začetu tokom Prvoga svjetskog rata. Gotovo u svakom svom medijskom pojavljivanju Lipovac će posezati za Njegošem. Demagoške karakteristike Nikolaja Velimirovića posjedovao je i on. Njegovi govori biće šablonski – nekoliko citata iz Biblije, nešto Njegoševih najpoznatijih stihova, a onda poruke koje idu u korist okupatorskome režimu. U čestitki povodom srpskoga praznika Savindana, koju je uputio građanima, mitropolit kroz Njegoša pripovijeda o Savi Nemanjiću.³ Tako je Njegoš došao u dodir sa srpskim svetiteljem iako ga ni u jednom svom pismu ili književnom djelu nije pomenuo⁴, o kojemu je Velimirović izjavio: „Ipak se mora odati priznanje sadašnjem njemačkom vođi Adolfu Hitleru, koji je kao prost čovjek, shvatio da je nacionalizam bez vere jedna čista anomalija, jedan hladan i nesiguran mehanizam. I evo u XX veku on je došao na ideju Svetog Save i poduzeo u svome narodu onaj posao koji priliči svetitelju, geniju, heroju. A nama je taj posao svršio Sveti Sava. Otuda je nacionalizam srpski kao stvarnost, najstariji u Evropi.“⁵ U propovijedi povodom pravoslavnoga praznika Uskrsa Joanikije najoštrije osuđuje 13. jul i govori u duhu četničkoga vojvode: „Posljednjih sedmica počeli su ubijati sve one koji neće da se učlane u komunističku stranku. I ubijali su i ubijaju ne samo ljude, već i žene, starce i djecu. Okrvavili su, dakle, ruke bratskom krvlju. U našim krajevima zavladała je tako strašna nesreća, narod je na takvim mukama, da će se na ovo doba kroz vjekove primjenjivati Njegoševe riječi: Bješe oblak sunce uhvatio / bješe goru tama pritislula / pred oltarom plakaše kandelo, / na gusle se strune pokidale, / sakrile se vile u peštere, / bojahu se sunca i mjeseca.“⁶ U istome broju *Glasa Crnogorca* đe je objavljena ova propovijed štampan je i tekst koji slavi hiljadugodišnje prijateljstvo između Crne Gore i Italije. U njemu se kaže da je Vladika Rade bio rado viđen gost u toj zemlji, da mu se jako dopadala njena kultura, gostoprinstvo i simpatije koje je gajila prema Crnoj Gori.⁷

Sumrak ličnosti jednoga mitropolita ostvariće se prilikom posete glavnoga talijanskog zapovjednika u Crnoj Gori Pircija Birolija Manastiru Ostrog. Lipovac će ga u Gornjem manastiru pozdraviti riječima: „Mi smo maleni,

³ *Glas Crnogorca*, 15./28. februar 1942, str. 1.

⁴ Danilo Radojević, „Njegoš nikad nije spomenuo Savu Nemanjića“, *Monitor*, 22. 2. 1991, 38;

⁵ Citirano po: Dragan Koprivica, „Antifašizam u Crnoj Gori – suštinska vrijednost ili predizborni trik?“

<http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/europska-unija/antifasizam-u-crnoj-gori-sustinska-vrijednost-ili-/> Pristupljeno: 2. 10. 2016.

⁶ *Glas Crnogorca*, 22. mart/4. april 1942, str. 9.

⁷ M. M., „Hiljadugodišnje prijateljstvo Crne Gore i Italije“, *Glas Crnogorca*, 22. mart/4. april 1942, str. 5.

siromašni i neznatni, po riječima Njegoševim ‘Jedna slamka među vihorove’ ali ljubitelji istine i pravde (...) Vaša Ekselencijo, u ime bratstva svete obitelji Ostroške, sveštenstva i naroda Bogom spasavane Mitropolije crnogorsko-primorske, pozdravljam vas sa pozdravom: Dobro nam došli.”⁸ Lipovac je to-plorječivost nastavio u Donjem manastiru, đe je bio priređen svečani ručak. Čak je, kako prenosi *Glas Crnogorca*, pozdravnu riječ uputio na talijanskome jeziku.⁹ Nakon panegirika talijanskome vojnom režimu i iskazivanja zahvalnosti što je opštenarodni ustanak ugašen, uz nekoliko negativnih atributa na račun partizana, mitropololit je nazdravio Biroliju i njegovim uvažanim saradnicima, a potom nastavio: „Pijem braćo u zdravlje našega dragoga brata đenerala Blaža Đukanovića, komandanta nacionalnih trupa u Crnoj Gori, junaka i viteza, koji nalazeći se na neodložnom službenom putovanju u Sandžaku, nije mogao danas posjetiti s nama Sveti Ostrog, već je odredio svoga izaslanika hrabrog pukovnika brata Baja Stanišića, u zdravlje junaka i vitezova njegovih saradnika, koji predvode junake; u zdravlje, braćo, svih vas i u zdravlje mučeničkoga, krstonosnoga našega naroda. ‘*Vozljubim drug druga*’ Ljubavi nas uči Gospod Isus Hristos, ljubavi nas uči Sv. Sava, a oni su vođe... / Bože dragi, koji sve upravljaš... / Provedri mi više Gore Crne, / Uklon’ od nje munje i gromove / i smučeni oblak gradonosni.“

U prookupatorskome diskursu i medijskoj kampanji najzanimljivije je umetanje teze, u stvari dovođenje u vezu „istrage poturica“ s borbom protiv komunizma. Mit iz *Gorskoga vijenca* predstavljan kao sveta istina, skoro vijek kasnije, ponovo je trebao odigrati istu ulogu – regrutovati masu. Između ostaloga, internacionalizam promovisan među komunistima i nepostojanje religijskih prepreka za inkluziju muslimana u partizanske redove mnogo je smetao uskonacionalističkoj i antimuslimanskoj ideologiji četničkoga pokreta. Zato je Njegoš trebao da opomene narod na pogrešnost komunizma, kako bi kolaboracija s okupatorima dobila istorijsku samopotvrdu. Prva paralela između „istrage“ i antikomunističke borbe načinjena je u tekstu „Zlu se svakom na put stati mora.“¹⁰ Nakon banalnih i vidno protivislamskih redova nakalemljenim na Njegoševe stihove, potpisnik teksta pravi pohvalu „istrazi“. Upoređujući širenje islama s komunizmom, dalje kaže: „Isti primjer imamo sada kada Crnogorski komunizam (bolje reći: ‘Crnogorski glupizam’) propovijedajući poslastice korišćenja tuđe imovine, kolhoza, slobodne ljubavi i 5 sati dnevnoga rada te propovijedajući rajski život dovodi u oprečnost ono što su zdravi razum i narodne potrebe stvorili. I tom načinu je skovan krvavi

⁸ *Glas Crnogorca*, 7./20. oktobar 1942, str. 1.

⁹ Isto, 3.

¹⁰ P. M. Lazina, „Zlu se svakom na put stati mora“, *Glas Crnogorca*, 22. februar/7. mart 1942, str. 7.

mač da se razmane i očisti sve nezdravo što uništava ponosno crnogorsko ime, da se odrežu te nezdrave i neizvodljive ideje u Crnoj Gori – isto kao što su istrijebljeni poturčenjaci.“¹¹ Glavni štab komunističke vojske upoređen je s vješticama iz *Gorskoga vijenca* – on muti Crnogorce da se međusobno zavađe. „Uzbunili“ su omladinu, podveli je i odveli od autoriteta i zdrave svijesti. Zato, „napojmo se Njegoševim duhom, neka bi on vaskrsao kao slavan ovjenčani crnogorski duh naših pradjedova... (stihovi)... Okupite se Crnogorci i probudite iz mrtvila i učmalosti. Trijebite ‘poturčenjake’ modernog vijeka, ne umirite podtrbuške od šake manijaka. Na pomolu je novo doba, novi ‘Gorski vijenac’ – vežite se zakletvom serdara Vukote... (zakletva)“¹² Kreator ovakvih formulacija zaista je cijenio Njegošev rad, ali ga izgleda nije razumio. Nekoliko brojeva nakon ovoga, on nastavlja *ponjogošenje* svojih proosovinskih stavova. U tekstu „Odbranimo se“ komunisti se optužuju za širenje nemorala i gnusne zločine. Govori se o tobožnjem otvaranju javnih kuća na partizanskoj teritoriji, silovanjima koja čine komunisti i ubistvima devojaka i žena koje ne žele imati „druževski“ seks. Na kraju se potpisnik pita: „Pa jeli naša dužnost da gledamo to, i da čekamo da na nas dođe red jednog dana? Zar da trpimo tirjanstvo? Al tirjanstvu stati nogom za vrat / Dvesti ga k poznaniju prava / To je ljudska dužnost najsvetija. Valja ići i tirjaninu dokazati ‘poznanije’ prava pa bilo milom ili silom.“¹³ Interesantan je i jedan „istorijski“ napis u kom je dat pregled života vladike Danila Petrovića – samo par rečenica iz njegove biografije, a onda više od tri četvrtine posvećeno „istrazi“ i njezinu značaju. Na kraju teksta je konstatovano: „Istorija se zaista ponavlja. Eto, došlo je do toga da se i godine 1942, nakon punih 235 godina, Crnogorci podižu da pomeđu sebe istraže izrode.“¹⁴ Tako je u javnome mnjenju stvarana klima osmansko-crnogorskoga rata, koji je u narodnoj svijesti imao duboke korijene. Kao svaki totalitarno-korporativni sistem, tako je i ovaj manipulisao istorijom, stavljao je u službu svojih ekspanzionističkih planova, dajući borbi povijesni legitimitet.

Kao i okupator iz prethodnoga svjetskoga rata, i Talijani su imali svoju epizodu s Njegoševom grobnicom. U jednoj salvi talijanske artiljerije oštećena je bila kapela na Lovćenu. Znajući koliko to može da škodi njihovoj stvari u Crnoj Gori i kako bi prenebregnuli kontrapropagandu, Talijani su odmah izdali saopštenje za javnost, štampano na naslovnici *Glasa Crnogorca*: „U varoši kruži glas da je artiljerija juče razorila grobnicu vladike Rada. Ovaj glas, međutim, odgovara istini samo u toliko, što je jedno zalutalo tane, prilikom ispitivanja

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ P. M. Lazina, „Odbranimo se“, *Glas Crnogorca*, 29. mart/11. april, str. 5.

¹⁴ *Glas Crnogorca*, 1./14. mart 1942, str. 5.

jednoga oružja, palo u blizini grobnice vladike Rada. Grobnica nije razorena, te se može dobro vidjeti takođe i sa samoga Cetinja. Nije isključeno da je tane moglo prouzrokovati izvjesnu štetu. U svakome slučaju radi se tu samo o nesrećnome slučaju, koji je nemio ne samo Crnogorcima, nego i Italijanima, koji gaje kult herojskih uspomena i svetinja tradicije ma kojega naroda. Šteta, koja je slučajno i eventualno zadana grobnici, biće smjesta nakon što bude ustanovljena popravljena brigom italijanske vlasti.¹⁵ Znajući koliko crnogorski narod poštuje kult lovcenskoga pjesnika, Talijani su mnogo pažnje poklanjali njegovanju njegova lika. Ahil de Paolis držao je predavanja o kulturnim vezama između Crne Gore i Italije za vrijeme Njegoševe vladavine.¹⁶ U *Durmitoru* je objavljen veliki broj članaka o Petru II, njegovu stvaralaštvu i značaju. Poalis je upućivao i na opise Italijana u *Gorskome vijencu*, koji je, interesantno, još 1939. godine doživio svoj treći cjeloviti prijevod na talijanski jezik.¹⁷

Do kraja talijanske okupacije u Crnoj Gori doći će jeseni 1943. godine, pošto je nekoliko mjeseci nakon savezničkog iskrcavanja kod Ancija, Italija primorana na kapitulaciju. Posljednji tekst u kojem će se koristiti Njegoš lik pod talijanskom okupacijom objavljen je avgusta te godine. „Pismo duhu Njegoševom“ koji potpisuje izvjesni Vojvoda A. najinteresantniji je vid zloupotrebe Njegoševa lika i djela u kontekstu aktuelnih dešavanja. Autor se tekstom direktno obraća pjesniku, žalosnim tonom konstatujući da je bio u pravu kad je rekao „o kukalo sprstvo ugašeno“. Nesloga narodna je u stvari kriva za takvu svakodnevicu đe brat brata ubija. Potom je antiislamske stereotipe iz prošlosti prenio na sadašnjicu, a Njegoševo djelo počeo interpretirati u ravni koja je ideologiji četničkog pokreta potpuno odgovarala: „Ti znaš da smo, za tvoje vrijeme i nešto prije tebe, napunili muslimanima naše krvi i naše kosti Podgoricu, Nikšić, Hercegovinu, Bosnu, Rašku i Metohiju. Ti si kroz svoj *Gorski vijenac*, *Čardak Aleksića* i druga tvoja djela teško zagrmio protiv izroda i otpadnika, ali uzaludno. Žigosane poturice, vođene novim Brankovićima, danas predaju ognju i maču žalosne ostatke srpskog naroda. Bije nas kusi i repati, bije nas svako ko do nas dođe, bez ikakve odgovornosti i kao po nekom krvavom pravilu. Ali najteže naše rane, najkrvavije, najdublje i najstrašnije jesu one, koje nam bestijalno zadaju naši propali sinovi, pljujući našu krv, naciju, vjeru, Boga i našeg čestitog cara Laza (...) Srpskog naroda svakim danom je sve manje i manje (...) a narod, nesretni narod, još uvijek ne vidi ono što si ti Sveti Vladiko vidio i kazao prije sto godina“.¹⁸

¹⁵ Isto, str. 1.

¹⁶ Ahil de Paolis, „Istorijski odnosi između Crne Gore i Italije“, *Durmitor*, 1943, br. 2, str. 1–6.

¹⁷ Vesna Kilibarda, *Njegoš i Italija*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2014, str. 233.

¹⁸ Vojvoda A, „Pismo duhu Njegoševom“, *Glas Crnogorca*, br. 142 (18. 8. 1943), str. 2.

Talijansku vojsku su septembra 1943. godine zamijenile njemačke trupe koje su odmah počele zavoditi oštre mjere. Jedna od prvih akcija svakako je bila okupljanje antikomunističkih snaga iz redova četničkoga i federalističkoga pokreta, dotad lojalnih Talijanima. Pokrenut je *Crnogorski vjesnik*, glasilo u kome će se promovisati otvoreni nacizam i glavni razglas za domaće kvislinge. Već u prvome broju Miomir Dubak u tekstu „Na okup za spas“ poziva narod na beskompromisnu borbu protiv komunista. Matrica pisanja ratnih tekstova biće prenešena iz protalijanskoga *Glasa Crnogorca*. „Na okup“, grmio je Dubak, „na okup narode Lovćenskog genija, protiv šumskih avanturista, koji su odgovorni, bez obzira dali nose petokraku ili grb, za veliku kosturnicu (...) Na okup vitezovi 'mrijet naviknutih'“. ¹⁹ Autor poziva narod da pronosi spasonosnu misao o radu, redu i miru, kako ga ne bi stigla Njegoševa kletva „A ko izda onoga te počne, / Svaka mu se stvar skamenila! / Bog veliki i njegova sila / U njivu mu sjeme skamenio...“. U nekoliko narednih brojeva Dubak će pisati o Njegošu kao o najvećem sinu Crne Gore koji je razumio sve narodne potrebe, pa i ove današnje. ²⁰ Ono oko čega su se sukobili nacistički partneri – velikosrpski promoteri i dio crnogorskih federalista bilo je pak isticanje Njegoševa identiteta. Zato je zastupnik druge struje Milivoje Matović pisao o Njegoševu nacionalizmu, stavljajući ga u kalup promotera crnogorskoga nacionalizma. Matović tvrdi da je malo onih „koji su iskreno i bez tendencija prikazali Njegoša u njegovim idejnim stremljenjima“ i da su velikoga pjesnika uglavnom prikazivali kao velikoga Srbina, dok su njegovo crnogorstvo prećutkivali i time „ovog velikog sina Crne Gore“ neopravdano otuđili od svoga naroda i otadžbine. ²¹ U svojim feljtonima pozivaće se na stihove iz *Gorskoga vijenca* u kojima Petar II pokazuje crnogorski identitet. Na osnovu toga Matović je utvrdio da Njegoš u svome djelu time Crnoj Gori i crnogorstvu plete najljepši nacionalni vijenac; dok je posveta Prahu Oca Srbije – Karađorđu, u stvari težnja da se izmire crnogorstvo i srpstvo, te ih je takve „kao nerazdvojne“ ostavio budućim generacijama. ²²

Iako može djelovati nevjerovatno, Njegoš je poslužio i za promovisanje nacionalsocijalizma. Mnogi velikosrpski, rasni propovjednici koji su promovisali nacizam ili ljotićevisko-nedićevske teze o srpskome narodu pokušavali su istoriju Srba interpretirati u duhu ideologije koja ih je finansirala. Jedan od takvih bio je političar M. Spalajković, bivši ministar u Kraljevini Karađorđe-

¹⁹ Miomir Dubak, „Na okup za spas“, *Crnogorski vjesnik*, br. 1, 2.

²⁰ Videti: Miomir Dubak, „Mi kroz prizmu Petrovića“, *Crnogorski vjesnik*, br. 5 (13. 11. 1943), 3; br. 7 (20. 11. 1943), 3.

²¹ Milivoje Matović, „Njegošev nacionalizam – crnogorstvo i srpstvo“, *Crnogorski vjesnik*, br. 19 (4. 3. 1944), 2.

²² Videti još: *Crnogorski vjesnik*, br. 20 (7. 3. 1941), 2; br. 21 (9. 3. 1941), 2.

vića, koji je Crnu Goru vidio kao srpsku Spartu i sveti alem-kamen srpstva, navodeći da ona kao takva ima i „izuzetnu nacističku vrijednost za Srpstvo“.²³ Crna Gora je u njegovoj vizuri sačuvala onu moralnu čistinu i „rasne osobine srpskog roda, onakve kakve su bile još prije Nemanjića. Religija te Crne Gore je svetosavsko pravoslavlje, a arhetip takvog Crnogorca je, zaključuje Spalajković, Bajo Stanišić. Spalajković je tvrdio da je u kultu Kosova smisao postojanja Crne Gore, Crnogoraca i njihove vjekovne borbe, pa je u skladu sa tim tvrdio da bi ‘bez Crne Gore duša Srpstva bila nepotpuna. Samo se iza nacionalnog genija Crne Gore mogao roditi ispolonski rapsod srpski – Njegoš’“.²⁴ Svoje nacističke teze ovaj srpski političar završio je konstatacijom da se nacionalni duh Srbije i Crne Gore sintetisao u kralju Aleksandru, pošto su u njemu pomiješani Karađorđe i Njegoš. Nekoliko mjeseci pred kraj okupacije u Crnoj Gori, septembra 1944. godine, kvislinzi će pokrenuti novine *Lovćen*. Predstavnik kvislinške vlasti (predsjednik Narodne uprave), velikosrpski nacionalista Lj. Vuksanović, pozivao je Crnogorce preko toga medija da ne pomažu komunistima. Apelovao je na njih, kako bi se spasio srpski rod, da se okrenu put Lovćena i Vračara i slušaju kako dva „velika i besmrtna prvosveštenika u zlatnim odorama“, Sveti Sava i Njegoš, služe bogu i blagosiljaju Srbe koji su ostali vjerni njihovu učenju a proklinju izdajnike i „odrode Srbinoe misli i čine pomen poginulim za Vjeru i Otačastvo.“²⁵ U prvome broju *Lovćena* na naslovnoj stranici nalazimo Njegošev portret i svečani tekst koji proslavlja devetnaest godina od izgradnje Njegoševe kapele na Lovćenu. Ono što je zanimljivo o odnosu samih okupatora prema Njegošu, jeste podatak koji nam donosi Mirko Banjević o tome da je Njegoševa Biljarda, u kojoj je bila smještena Cetinjska bogoslovija, za vrijeme rata pretvorena u konjušarnicu hitlerovske soldateske.²⁶ Od januara 1945. crnogorska teritorija bila je oslobođena, te time i završena epizoda Njegoševa korišćenja od strane okupatora i njegovih saradnika.

Bibliografija:

- Argus, „Spasavjmo naciju“, *Glas Crnogorca*, 1./14. februar 1942, str. 1.
- Danilo Radojević, „Njegoš nikad nije spomenuo Savu Nemanjića“, *Monitor*, 22. 2. 1991, str. 38;

²³ Dragutin Papović, „Nacizam u Crnoj Gori“, In: *Rani ratovi*, OKF, Cetinje, 2010, str. 99.

²⁴ Isto, str. 99–100.

²⁵ *Lovćen*, br. 1 (28. septembar 1944), str. 1.

²⁶ Mirko Banjević, „Uništenje kulturnih tekovina na Cetinju – zločini okupatora i domaćih izdajnika“, *Pobjeda*, 24. decembar 1944, str. 6.

- M. M., „Hiljadugodišnje prijateljstvo Crne Gore i Italije“, *Glas Crnogorca*, 22. mart/4. april 1942, str. 5.
- P. M. Lazina, „Zlu se svakom na put stati mora“, *Glas Crnogorca*, 22. februar/7. mart 1942, str. 7.
- P. M. Lazina, „Odbranimo se“, *Glas Crnogorca*, 29. mart/11 april, str. 5.
- Ahil de Poalis, „Istorijski odnosi između Crne Gore i Italije“, *Durmitor*, 1943, br. 2, str. 1–6.
- Vesna Kilibarda, *Njegoš i Italija*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2014, str. 233.
- Vojvoda A, „Pismo duhu Njegoševom“, *Glas Crnogorca*, br. 142 (18. 8. 1943), str. 2.
- Miomir Dubak, „Na okup za spas“, *Crnogorski vjesnik*, br. 1, str. 2.
- Miomir Dubak, „Mi kroz prizmu Petrovića“, *Crnogorski vjesnik*, br. 5 (13. 11. 1943), 3; br. 7 (20. 11. 1943), str. 3.
- Milivoje Matović, „Njegošev nacionalizam – crnogorstvo i srpstvo“, *Crnogorski vjesnik*, br. 19 (4. 3. 1944), str. 2.
- Dragutin Papović, „Nacizam u Crnoj Gori“, In: *Rani ratovi*, OKF, Cetinje, 2010, str. 99.
- Mirko Banjević, „Uništenje kulturnih tekovina na Cetinju – zločini okupatora i domaćih izdajnika“, *Pobjeda*, 24. decembar 1944, str. 6.

Internet izvori:

- Dragan Koprivica, „Antifašizam u Crnoj Gori – suštinska vrijednost ili predizborni trik“?
- <http://gong.hr/hr/dobra-vladavina/europska-unija/antifasizam-u-crnoj-gori-sustinska-vrijednost-ili/> Pristupljeno: 2. 10. 2016.

Boban BATRIĆEVIĆ

USE OF NJEKOŠ AND HIS WORKS BY OCCUPATORS AND QUISLINGS IN MONTENEGRO IN THE SECOND WORLD WAR

The paper analyses the level of use of Petar II Petrović and his works in propaganda and discourse of power in Montenegro from 1941 to 1945. Njegoš, as one of the most important figures for the Montenegrin and South Slavic area, who left a great mark in the cultural memory of the community with his works, found wide application in the promotion of power.

Key words: *Njegoš, propaganda, ideology, occupators, quislings*